

TERUGKEER

Serie 'Grondwoorden

Terugkeer, het grondwoord van vandaag in de serie grondwoorden, betekent in de bijbel doorgaans *terugkeer naar God*. Terugkeren naar God hangt dan samen met woorden als *bekeren* en *omkeren*. Vandaag wil ik graag met u overwegen wat dat kan inhouden, dat terugkeren naar God. Ik kreeg er zelf aanvankelijk nogal lelijke beelden bij, van heel fanatieke types die denken te weten hoe alles zit. Maar als een student van me op de universiteit met deze beelden aan zou komen zetten, zou ik direct zeggen, wat een cliché, waar baseer je dat op? Aldus ben ik gaan kijken, in twee teksten, een heilige tekst en een tekst uit de populaire religie, wat zo'n keer naar God zou kunnen zijn. Misschien zit er meer ruimte in dan lijkt.

Die eerste lezing van vandaag, die uit Klaagliederen, is een van de bekendste teksten in de bijbel over terugkeer. Het is eigenlijk een gebed, en speelt een belangrijke rol in de diensten in de synagoge. Na het lezen uit de Torah bergt men de schriftrollen op en klinken er liederen. Die worden besloten met de tekst die we lazen: 'Help ons keren naar u, en we zullen terugkeren. Vernieuw onze levens als in vroegere dagen'. De mooiste zin in de tekst vind ik echter die over de berg Sion. Dat die verlaten is, en dat de vossen er ronddolen. De tekst is geschreven na de vernietiging van de tempel in 586 voor onze jaartelling. Het zal letterlijk gegaan zijn over verlangen naar terug te keren. Maar ook als metafoor vond ik het mooi. Een verlaten berg waar de vossen ronddolen - ik associeer het met een leven, een tijdperk, dat voorbij is, ontoegankelijk ge-orde. En je wilt terug - niet om het oude te herhalen, maar omdat daar leven in zat. Dat bedoelt de tekstschrijver denk ik met die wens op het einde: 'vernieuw onze levens zoals toen'. Er zat levenskracht in, dat leven op de berg. Je wilt niet overdoen wat geweest is, misschien, maar dat het goed is, dat wil je weer.

Zo denkend vroeg ik me af, is die tekst wel zo vroom als ze lijkt? De tekst zegt wel, help ons terugkeren naar u, maar gaat het niet veel meer over terugkeren naar een leven waar vreugde in zit, waar het goed toeven is, waar je zelf ook zin hebt om het goede te doen?

Het verlangen daarnaar werpen de sprekers uit de tekst God, wiens naam niet uitgesproken wordt, voor de voeten. De sprekers doen ook een belofte: keer ons terug dan keren wij terug. Blijkbaar hebben ze een uitgestoken hand nodig, of ze denken dat. Ze willen uit hun moeras getrokken worden en beloven dan meteen goed mee te doen.

Hoe gaat zo'n God het doen, dat bewerkstelligen van een terugkeer? Ik kwam in de richting van een antwoord toen ik dat lied hoorde dat we lazen in de tweede lezing. Dat was ook een gebed, net als de eerste lezing. Geen heilige tekst, maar een gedicht van een nogal bont figuur, de Russische dichter Lermontov. Wij lazen het bewerkt en gestileerd door de componist Taverner.

Mikhail Lermontov was een tijdgenoot van die grootste romantische dichter Aleksandr Pushkin. Begin negentiende eeuw dus. Hij was volgens de verhalen een onstuimig type. Hij schreef lyrische gedichten, onder andere voor een hoop jonge vrouwen, die hij doorgaans met een gebroken hart liet zitten - een conditie waar ook genoeg vrouwen hem in stortten, maar vaak op een eerder moment in de hofmakerij. Lermontov nam ook graag de autoriteiten op de hak of gaf ze onversneden kritiek. Dit laatste leidde er toe dat een tsaar genaamd Nicolaas hem naar de Kaukasus stuurde om mee te vechten in een strijd. Opgeruimd staat netjes, dacht de tsaar, maar Lermontov vocht zo onbesuisd dat dit zo snel nog niet ging. Hij legde het loodje om een andere reden: hij maakte een hogere officier belachelijk om diens liefde voor de Kaukasische klederdracht. Die daagde hem uit voor een duel, wat Lermontov niet uit de weg ging. De kogel helaas ook niet, en met 27 jaar was plots zijn leven voorbij.

Nou, een sappig verhaal, het zou niet misstaan in een Russisch ballet, maar waarom ik het vertel: niet bepaald het type misschien om vroom te zitten bidden in de kerk. En dat vond ik precies zo mooi aan dat gebed. Het is gericht aan de Moeder Gods. Hij schreef het voor een icoon geknield. En zijn gebed begint zo lekker heilig: met een klassieke opsomming van mogelijke bidregels, die in geen kerk zouden misstaan. (Ik citeer uit de oorspronkelijke versie van het gedicht:) Lermontov somt klassieke gebedsonderwerpen op: de gezondheid van zijn ziel, redding uit een veldslag - voor hem nogal actueel -, en hij noemt ook intenties: uit dankbaarheid, of als boetedoening. Als je niet goed oplet lijkt het een klassiek gebed, maar Lermontov zegt: voor al die dingen bid ik níet.

Nee, waarom bidt hij? Voor "haar". Wie is dat? Hij moet van haar gehouden hebben. Hij dicht in de oorspronkelijke tekst: 'een zondeloos kind gooi ik in uw genade, dat u haar onschuld onbevlekt beschermt! De hoogste zaligheid waardig, met geluk o zegen haar!'

Laten we het eerst nog eens luisteren in de bewerking van Taverner, voor ik mijn verhaal vervolg.

Het gebed gaat nog door waar Taverner het eindigt. Lermontov bidt hij voor een goed leven voor deze vrouw, en een goed uur van sterven, hij zegt het mooi: 'bij het aanbreken van de dag of in het holst van de nacht'. En dan mijn favoriete zin, echt romantisch: 'Stuur vanuit uw hoogste hemel uw mooiste engel', om haar te halen'

Toen ik dit las dacht ik aanvankelijk, ja, zo komen mensen terug naar God. Zoals Lermontov. Niet om een of ander spiritueel moment, of een diepe existentiële zoektocht. Die helpen vaak niet, althans, als het echt een diep moeras is, kom je er niet uit met een knal. Het gaat simpeler, alledaagser. Er is iets dat zich aandient in het leven, iets waar je om geeft, naar verlangt. Iemand, meestal. Een vriend, een geliefde, een dier. Er volgt een gebed dat tegelijk, of nog meer, een liefdesbrief is.

Zojuist vroeg ik: hoe doet die God dat, mensen doen terugkeren? Misschien is dit wel, hoe. Niet via duwen en trekken. Niet via test en tucht en straf. Maar door zoiets, iemand bewegen van liefde te spreken. Een liefde, een vriendschap, een zin, iets wezenlijks. Is dat niet wat zo essentieel is dat we ze wel goddelijk kunnen noemen? Een terugkeer naar wat van waarde is - maar inderdaad, iets hierin wordt je gegeven.

En als het hart dan opbloeit is wellicht de terugkeer tot God al geschied. Wat zou een God meer willen, of kunnen? Zoals in de eerste tekst staat: roep ons terug en wij keren terug. Misschien is bedoeld: het is dan ook meteen gebeurd. Het goede in de mens is weer wakker gekust: een reden tot leven, tot liefde. Natuurlijk begint daar ook weer een weg die als alle wegen des mensen niet makkelijk is, maar er is in elk geval weer een weg.

Het belangrijke zou dan niet zijn dat iemand knielt en gaat zitten bidden. Het belangrijke is de liefde zelf. Ik kan mij voorstellen dat, als er een God zou zijn, Die Ene ook niet op dat bidden zit te wachten, maar op de liefde tussen de schepselen, het willen behoeden van wat van waarde is.

Tot besluit.

Dat terugkeren dat zo belangrijk is, en telkens in de bijbel wordt uitgelegd als een beweging naar God, beschreven met woorden als omkeren en bekeren, kunnen we die ook vervangen door het volgende: een terugkeer naar iets middenin het leven? Zolang het gaande is, die waarde van het leven, je zit er als het ware lekker in gevestigd, hoeft je nergens naar terug te keren, is het goed zoals het is. Terugkeren is nodig als dit pad van levendigheid even kwijt raakte. Deels moet dit je gebeuren natuurlijk, in de zin van, iets moet je toevallen, je kunt het niet alleen.

Dat hoeft niet perse een grote liefde te zijn. Het kan zijn wat er dan ook is, in de natuurlijkheid van alledag. Iets dat van waarde is. Wellicht is je 'bekerend', en 'terugkerend naar God', ook te zien als terugkeren naar het goede in het leven.

Moge het goede U toevallen, als U het kwijt bent. Moge U het herkennen en ook ervaren - zodat er geen 'vossen rondlopen' daar waar u thuis bent. Opdat U kunt zeggen: ik ben er, ik ben er weer.

Annewieke Vroom

We lazen: Klaagliederen 5:15-21 en 'Moeder Gods' van Taverner / Lermontov
Annewieke Vroom is bereikbaar via 'lt@dominicusamsterdam.nl' ('tav Annewieke Vroom')

Voetnoot:

De Tempelkerk in Londen, een prachtige oude kerk met van elegante hoge bogen en glas in lood ramen, vroeg in de componist John Taverner een bijzonder muziekstuk te componeren, dat in hun kerk opgevoerd zou worden en waar hun kerk om herinnerd zou worden. Taverner stapte daarvoor in een middeleeuwse traditie, waar in kerken soms de hele nacht door muziek te horen was in lange wakes. Hij schreef een 7 uur lange wake, maar liefst 800 pagina's muziek. In 2003 ging het in première. Taverner noemde het stuk 'De Tempelsluier'. Sommige stukken zijn nogal ondoordringbaar modern, maar het stuk dat we vandaag horen is heel toegankelijk. Al is het - denk ik- wat heiliger dan het origineel. Lermontov schreef dit gebed waarschijnlijk voor Mariia Alekseevna Shcherbatova. Zij was een Russische prinses. Het verhaal over Lermontov en Shcherbatova is even klassiek als tragisch: zij viel voor zijn onstuimige, wilde kant, hij voor haar onwaarschijnlijke schoonheid, en er was een grootmoeder die er een stokje voor stak.